

VALASI NA SLOVENSKU

Ktokoľvek príde na salaš, dostane bez pýtania dva črpáky žinčice, aby šťastie neodniesol. Takto spomínajú na pohostinnosť a srdečnosť ovčiarov na Slovensku cestovatelia z prvej polovice 19. storočia.

Oddávna sú symbolom salaša a pýchou baču *črpáky*, drevené nádoby na pitie nápoja z ovčieho mlieka *žinčice*, ktoré patria medzi najpozoruhodnejšie rezbárske práce pastierov oviec. Zhotovovali ich z kvalitného dreva z listnatých a ovocných stromov, dno bolo vsadené zo smreka. Vhodným materiálom na zhotovenie nádoby črpáka je aj *svor*, prírodne vytvorený deformovaný tvar z kmeňa ihličnatého stromu.

Podľa spôsobu spojenia ucha črpáka s nádobkou sú na území Slovenska známe tri typy črpákov: východoslovenský, stredoslovenský a severoslovenský.

Východoslovenský typ, ktorý bol v minulosti charakteristický pre oblasť Gemera, Spiša, ale aj Horehronie, je podľa konštrukcie nazývaný *celistvý*. Je charakteristický zhotovením nádoby a ucha z jedného kusa dreva, ktoré je bez výzdoby, alebo geometricky či figurálne tvarované.

Črpák, východoslovenský typ

Pre severoslovenský typ črpáka, charakteristického pre Liptov a Oravu, bolo typické spojenie ucha s nádobkou pomocou *zvlaku*, žliabku zarezaného v stene nádoby, podľa čoho sa nazýva aj *rybinový*. Ploché doskovité ucho bolo tvarované do podoby štylizovanej zoomorfnéj hlavy s korunkou a známe ako *liptovský koník*, *dvojkoník*, *páv*, *had* alebo *kohút*. Plocha ucha bola hladká, alebo z oboch strán zdobená vruborezovým a rytým rastlinným dekorom. Druhým tvarom starodávneho črpáka tohto typu bol architektonický motív známy ako *veža*. Obe dva typy zaznamenali širokú tvarovú a výzdobnú variabilitu.

Stredoslovenský typ črpáka rozšíreného v okolí Banskej Bystrice, predstavuje nielen kvantitatívne ale aj kvalitatívne najbohatšiu skupinu a podľa konštrukcie je známy ako *skladaný*. Nízka rovná nádobka je v spodnej časti spojená s bohato zdobeným uchom pomocou obrúčky a hore je ucho na nej zavesené.

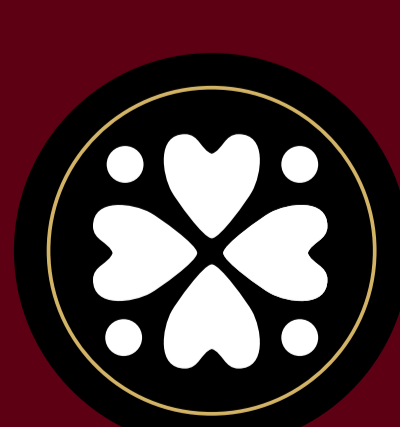

severoslovenský typ

stredoslovenský typ

🇬🇧 *A symbol and pride of the shepherd`s hut and the chief shepherd were shepherd mugs (črpáky) which were used for drinking sheep whey (žinčica). They were made of the quality deciduous and fruit trees wood and are an example of carving mastery. According to the way how the handle was connected to the container we distinguish three types of wooden mugs. East Slovak type (Gemera, Spiš, Horehronie regions) was called "compact"; Central Slovak type (BanskáBystrica region) was called "composed" and it represents quantitatively and qualitatively the richest group. The flat handle of North Slovak type (Liptov, Orava regions) was set into a groove and so the mug was called "dovetail". The handle had a form of a zoomorphic head with a crown and it was known as a "horse".*

VALASI NA SLOVENSKU

Zdobené ozdoby z kovu oddávna patrili k odevu a výstroju pastierov oviec a sú jeho charakteristickým znakom. Práve nimi sa odev ovčiarov odlišoval od odevu pastierov iných hospodárskych zvierat, ktorí takéto ozdoby ani nesmeli nosiť.

Výrobcami ozdôb boli samotní ovčiari, ktorí ich v staršom období vyrábali technikou odlievania roztaveného kovu do foriem z ílovitej hlíny. V 20. storočí sa šperky zhotovovali vysekaním základného tvaru z plechu a ďalej sa zdobili charakteristickými vzormi rytím, alebo vybijaním razidlami. Pracovali jednoduchými technikami a v ich ornamentike boli prvky, ktoré po tvarovej a symbolickej stránke siahajú hlboko do minulosti. Šperk získal typický tvar vytepaním a ohnutím. Ovčiari zhotovovali aj spínacie pracky na remene zvoncov pre ovce.

Kovové ozdoby tvorili pevnú súčasť odevných doplnkov ovčiarov, kožených káps, opaskov, remeňov a klobúkov. Jednotlivé kultúrohistorické regióny mali svoje charakteristické znaky, ktoré sa prejavovali v tvare ozdoby, jej ornamentike a umiestnení. Charakter ľudového šperku mali dekoratívne a bohato zdobené spony na košele *blanciare* a mosadzné prstene, ktoré nosili bačovia v Liptove.

V zbierkovom fonde Ovčiarskeho múzea ľudový šperk reprezentuje kolekcia praciek, spínadiel a ozdobných spôn *puklíc*, ktorá je tematicky spojená s pastierskou kultúrou a ovčiarstvom.

Pracky zdobené razeňím a rytím

Spínacia pracka

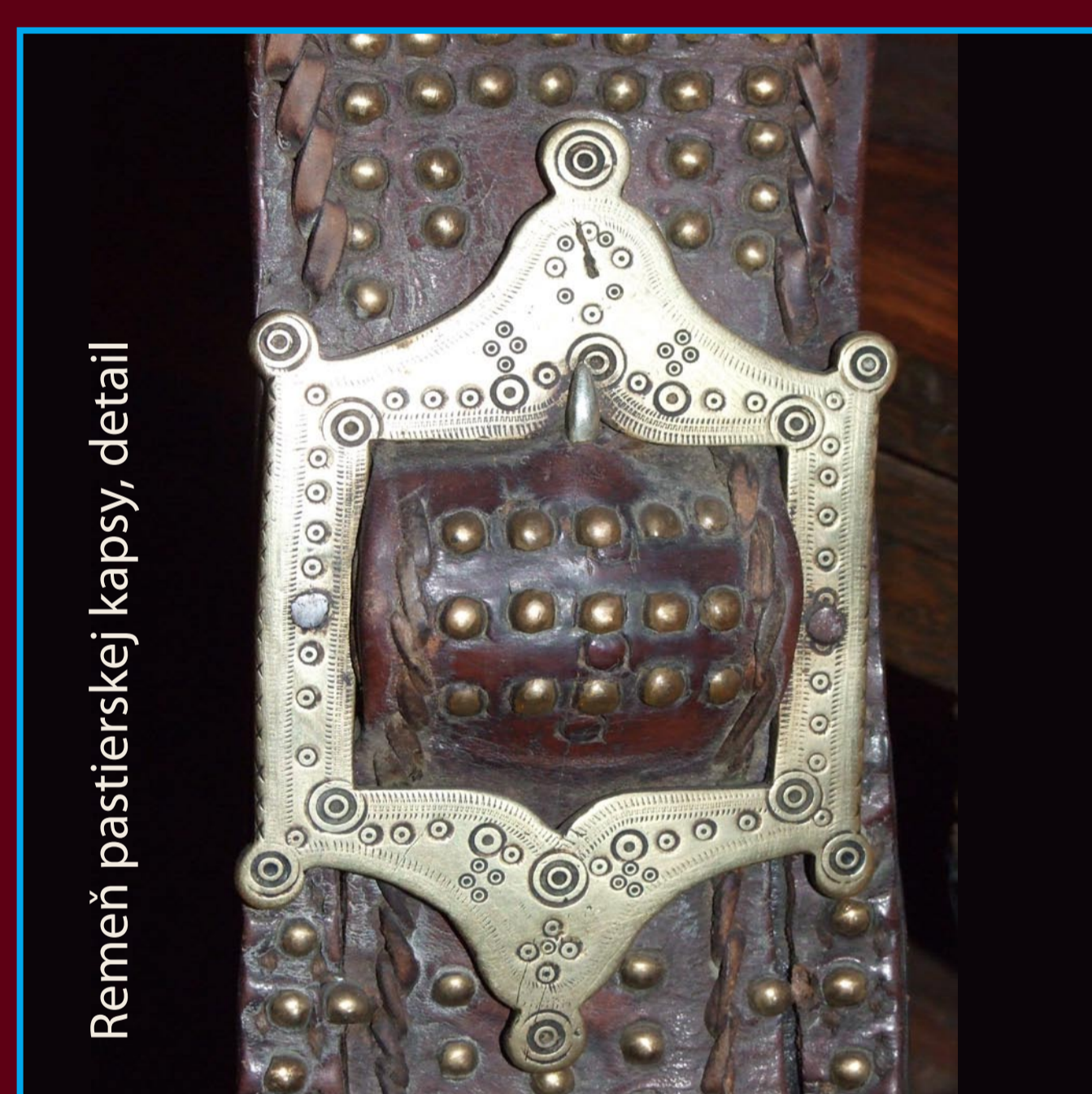
Ozdobná spona na košelu

Pastierske mosadzné prstene

Pastierska kapsa, detail

Remeň pastierskej kapsy, detail

Klobúk zdobený vybijaním

Ozdobná spona

🇬🇧 *Metal accessories belonged to the clothing of sheep shepherds. They were made by them and distinguished them from livestock shepherds who were not allowed to wear them. Such accessories were part and parcel of leather bags, belts and hats. Their ornamentation, shape and location were different in every region. Shirt pins and brass rings were worn by chief shepherds in the Liptov region. Making of shepherd accessories was revived in the form of folk crafts in the second half of the 20th century.*

V druhej polovici 20. storočia sa oživila výroba ovčiaršských šperkov a ozdôb ako prejav ľudového umenia a remesla.

